

NOTAT: HVA SKJER MED PENSJONEN VÅR?

HVA SKJER MED PENSJONEN VÅR?

Folketrygden ble opprettet for å gi folk økonomisk sikkerhet og trygghet. Den skal sikre alle når de av ulike årsaker ikke kan forsørge seg selv gjennom lønnsarbeid. Det kan for eksempel være om du er syk, i forbindelse med omsorg for barn, om du har funksjonsnedsettelse og redusert arbeidsevne, eller når du rett og slett blir så gammel at du verken bør, vil, eller kan jobbe mer.

Folketrygden var, og er fortsatt i mange sammenhenger, en rettighet du opparbeider deg med å bo og jobbe i Norge. Dette gjaldt også pensjonen vår, men etter pensjonsreformen gikk man bort fra prinsippene om opparbeidet rettighet og over til en individuell sparegris-logikk der du sparer til egen pensjonsbeholdning. Pensjon er nå ditt eget ansvar der det er dine «valg» som avgjør hvor mye pensjon du får. Velger DU riktig er det bra for deg, men velger DU feil, har du deg selv å takke. Spørsmålet er hvilke forutsetninger vi egentlig har for å ta «riktige» valg, og hvilke valg er det vi må og kan ta.

I dette notatet skal vi se på årsaken til hvorfor pensjonsreformen i utgangspunktet ble utformet og vedtatt av et bredt flertall på Stortinget. Så skal vi se på hvordan pensjonssystemet er bygget opp og hvilke elementer som spiller inn når din pensjon skal beregnes. Til slutt skal vi se på pensjonsforliket som Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet, Høyre, Venstre, Kristelig Folkeparti, Miljøpartiet De Grønne nå er enige om.

HVORFOR PENSJONSREFORM

Pensjonsreformen var ingen særnorsk reform. Trenden i hele Europa på 1990 og 2000-tallet var at kollektive pensjonsordninger ble redusert og individualisert. Det ble lobbyert fra kapitalsterke krefter som opplevde pensjonsordningene i Europa som forause. Den europeiske lobbyistgruppen European Round Table off industrialist utarbeidet en rapport som designet nye prinsipper for pensjonssystemer. Flere av forslagene er blitt til reell politikk i flere Europeiske land, deriblant Norge.

Behovet for en pensjonsreform ble presentert med tre framtidsutfordringer: Befolkningen lever lengre, det blir færre yrkesaktive per pensjonist og inntektene til oljefondet vil synke i takt med økte utgifter til alderspensjon.

Behovet for en pensjonsreform var sterkt overdrevet og i stor grad misvisende. Det betyr ikke at det ikke eksisterer finanseringsutfordringer for framtidens pensjonssystem, men det handler mer om politiske prioriteringer og økonomisk omfordeling enn at man må kutte i pensjonssytelsen. I takt med økonomisk vekst i et samfunn er det ingenting som tilsier at man skal redusere velferdsstaten og folketrygden. Tvert om må man stille seg spørsmålet om hva man skal bruke den økte produktiviteten i samfunnet til. Økt forbruk og økt ulikhet, eller mer fritid og mer omfordeling.

Vi lever lengre, derfor må vi jobbe lengre

Det er korrekt at levealderen i Norge stiger for hvert år, det har den faktisk gjort de siste 200 årene. Men selv om vi lever lengre kjemper fagbevegelsen, gjennom hele 1900-tallet, igjennom sosiale reformer som gav mer fritid. Vi fikk kortere arbeidstid, flere permisjonsrettigheter, ferie og ikke minst lavere pensjonsalder. På starten av 1900-tallet var pensjonsalderen 70 år. I løpet av århundret ble den gradvis

reduisert og i dag er første mulighet til å gå av med pensjon 62 år. I dag er det, som vi vet, mulig å gå av fra fylte 62 år om du har nok opptjening. Dette har skjedd til tross for økt levealder i befolkningen.

Så er det viktig å bemerke seg hvem det er som lever lengre, og hvem som lever lengst. Her er det store forskjeller mellom klasser og yrkesgrupper.

Det blir færre yrkesaktive pr. pensjonist

Ofte når pensjonsreformen skal forsvares tegner man opp et bilde av hvor mange som er i jobb pr. pensjonist. Dette skal visualisere at de som er i jobb forsørger de som er pensjonister, den såkalte forsørgelsesbyrden. Antall yrkesaktive pr. pensjonist vil bli færre i framtiden. Men er det et problem, og i så fall hvor stort er problemet?

Parallelt med denne virkelighetsbeskrivelsen er det tre poenger som ofte ikke kommuniseres i det hele tatt. Forsørgelsesbyrden innebærer at de som er yrkesaktive finansierer de som ikke jobber. Dette gjelder eldre, men også barn og ungdom. Parallelt med flere eldre blir vi også færre yngre, noe som vil dempe deler av forsørgelsesbyrden. Dette blir sjeldent kommunisert når vi snakker om eldrebølgen som vil skylle over landet og økonomien vår.

For det andre blir arbeidskrafta mer produktiv. Flere arbeidsoppgaver automatiseres og effektiviseres noe som kan frigjøre arbeidskraft til andre yrker, eller mulighet til pensjonstilværelsen. Arbeidsfolk må spørre seg om hvordan vi skal ta ut produktivitetsveksten. Er målet virkelig at vi bare må fortsette å jobbe mer og lengre, eller skal vi ta det ut i velstand for befolkningen. Vi må bestemme hva vi vil og ikke la kapitalen diktere utviklingen.

Til slutt må vi også løfte fram kvinnes inntog i den betalte delen av arbeidsstyrken. Før pensjonsreformen ble påtenkt skjedde det en stor endring i arbeidslivet. Arbeidsstyrken vokste enormt med kvinnes deltakelse i lønnsarbeid, og tilgangen på arbeidskraft ble større. Dette styrket «forsørgerne» med at flere deltok i den betalte arbeidsstyrken bidro til å finansiere velferdsstatens utgifter.

Oljefondet inntekter synker i takt med økte utgifter til alderspensjon

I Stortingsmeldingen som la grunnlaget for pensjonsreformen ble utgiftene mellom inntektene til oljefondet og utgiftene til alderspensjon presentert med en haikjeft som bakgrunn. Inntektsgrafen gikk drastisk ned og utgiftsgrafen gikk drastisk opp.

Prognosene som ble lagt fram har vist seg å ikke stemme, og er svært misvisende. I 2011 når pensjonsreformen trådte i kraft var oljefondet på litt over 3.000 mrd. og i dag er det passert 17.000 mrd. Utviklingen har dermed gått i motsatt retning enn det finansdepartementet hadde beregnet og lagt til grunn.

Det ingen naturlig sammenheng mellom pensjonene våre og inntektene til oljefondet. Pensjonene finansieres ikke av oljefondet, men av skatteinntektene fra de yrkesaktive. Om pensjonen hadde vært finansiert av oljefondet, ville det vært unaturlig å snakke om forsørgelsesbyrde, som er et av hovedargumentene for pensjonsreformen. Tenk hvor mange land i verden som ikke har et oljefond, men har pensjonsordninger for befolkningen sin.

Om man likevel aksepterer premisset med haikjeften er den fortsatt misvisende. Grafene tas ut av en naturlig sammenheng. Setter man inntektene til oljefondet opp mot utgiftene til alderspensjon i sammenheng med prognosene for forventet verdiskapning i samfunnet er ikke lengre haikjeften så skummel, men framstår mer som en gullfisk som gjesper.

PENSJONSSYSTEMET VÅRT

Folketrygden og pensjonssystemet vårt i utgangspunktet tenk som en økonomisk trygghet og sikkerhet til folk som ikke kunne forsørge seg gjennom lønnsarbeid når de ble for gamle til å arbeide. I dag fungerer pensjonen mer som flere sparegriser som du selv må sørge for å fylle godt nok opp og disponere og forvalte selv. All risiko og konsekvenser må bæres av den enkelte.

Folketrygden

Folketrygden er selve grunnmuren i pensjonssystemet, det er der mesteparten av pensjonen din kommer fra. Hvert år fra du er 13 til 75 år settes det av 18,1 prosent av lønnen din i din folketrygdsparagris. Den dagen du skal ta ut pensjonen din fordeles sparegrisen på antall år det er forventet at du har igjen å leve. Uavhengig av hvor lenge du lever vil du få samme beløp, livet ut. Dette kalles delingstall.

Delingstallet for ditt årskull fastsettes av NAV det året du fyller 61 år. I tillegg kan man på NAV sine sider finne prognoser for framtidige delingstall for alle årskullene. Dette kommer vi tilbake til nedenfor.

Tjenestepensjon og AFP

Offentlig sektor:

I offentlig sektor settes det av 5,7 % av lønnen i din tjenestepensjonssparagris. På samme måte som i folketrygden skal sparegrisen fordeles på antall år det er forventet at du har igjen å leve. Uavhengig av hvor lenge du lever vil du få samme beløp, livet ut.

Privat sektor:

I privat sektor sparer arbeidsgiver mellom 2 og 7 % av lønnen din i din tjenestepensjonssparagris. I motsetning til pensjon fra folketrygden og offentlig tjenestepensjon varer kun denne sparegrisen i mellom 10 og 15 år, avhengig av når du starter uttak.

AFP – avtalefestet pensjon

AFP er en pensjonsordning som gjelder de som har tariffavtale, både i offentlig og privat sektor. Her spares det en prosentsats på 0,314 % av lønnen din. Denne pensjonsordningen er beregnet på en litt annen måte enn de andre pensjonsordningene, men den vil også vare livet ut, og utgjør mellom 55.000 – 70.000 hvert år.

Egen sparing

Egen sparing er den minste sparegrisen av de alle, egentlig så liten at den utgjør en minimal andel av din totale utbetalte pensjon. Sparer du 500 kroner i 40 år utgjør det ca. 2.000 kroner i måneden i 10 år som pensjonist. Dette forutsetter at du plasserer pengene i en rentekonto eller et fond som sikrer avkastning som er minst like stor som prisveksten. Det er overhode ingen selvfølge at du «velger», eller har forutsetning for å vite hva som er riktig plassering av sparepengene dine, men her er det igjen DINE valg som avgjør. Får du en dårlig pensjon på grunn av et ustabilt finansmarked er det din egen feil fordi du plasserte pengene dine feil.

PENSJONSREFORMEN

Pensjonsreformen ble innført fra og med 2011. Reformen innførte fire nye prinsipper for hvordan pensjonen vår reguleres. Levealdersjustering, avkorting, alleårsregel og indeksering.

Levealdersjustering

Som nevnt var en av begrunnelsen for pensjonsreformen at vi lever lengre. Personene bak pensjonsreformen mente at pensjonssystemet ikke var bærekraftig og at man kunne forvente av befolkningen at man i takt med økt levealder også jobbet lengre. For å sikre lengre yrkesdeltakelse valgte man rett og slett og redusere pensjonene for hvert årskull. For å opprettholde likt pensjonsnivå som tidligere årskull må man jobbe litt lengre for å kompensere for økt gjennomsnittlig levealder. For at noen født i 1992 skal kompensere for levealdersjusteringen må de jobbe til de er 72 år og 8 måneder i følge NAV.

Eksempel:

Dagrunn er født i 1965 og har hatt en gjennomsnittlig årsinntekt i 40 år på 500.000 kroner. Når hun avslutter arbeidskarrieren etter 40 år (i en alder av 62) har NAV regnet med at hun har et delingstall (antall år hun har igjen å leve) på 20,50. Hennes årlige pensjon fra folketrygden vil da være ca. 177.000 kroner.

Erik er født i 1992, han har hatt like høy inntekt og like mange yrkesaktive år avslutter yrkeskarrieren også som 62 åring. Da har han et delingstall (antall år det er forventet at han har igjen å leve) på 24,01. Hans årlige pensjon fra folketrygden vil være 151.000 kroner.

Bare fordi Erik er født ca. 30 år senere enn Dagrunn vil han få en pensjon som er 26.000 kroner lavere.

Avkorting

Mens levealdersjusteringen forskjellsbehandler mellom årskull, forskjellsbehandler avkortningen personer i samme årskull. Som nevnt tidligere skal pensjonen deles på delingstallet (antall år det er forventet at du har igjen å leve). Det vil si at om du går av når du er 62 år vil du få en lavere pensjon enn om du går av når du er 67 år. Det er fordi sparegrisen skal fordeles på flere år og dermed blir lavere. Det som er urettferdig her er at antall år du har jobbet spiller ingen rolle. Starter du som 22 åring og jobber til du er 62 år så får du en lavere pensjon enn en som starter når han er 27 år og jobber til han er 67 år til tross for at dere har jobbet like mange år.

Eksempel:

Håkon er født i 1992. I motsetning til Erik (fra eksemplet over) startet han på studier etter videregående skole. Han startet ikke i arbeidslivet før han var 27 år. Når han går av som 67 åring har han et delingstall på 19,94.

I motsetning til Håkon så studerte ikke Erik, og startet i arbeidslivet som 22 åring. Når Erik går av som 62 åring har de jobbet i like mange år, men fortsatt så får Håkon 31.000 kroner mer enn Erik i pensjon fra folketrygden bare fordi han har startet yrkeskarrieren sin senere om vi tar utgangspunkt at vi har lik lønn (noe vi ikke har da Håkon med sin master har noe høyere lønn enn en tømmer), som vil si at forskjellen blir mye større.

Om vi tar alle sparegrisene inn i regnestykket vil forskjellen bli på hele 72.000 kroner!

Alleårsregelen

Alleårsregelen er ganske enkel og grei. Den handler om at all inntekt fra du er 13 til 75 år skal være med når du skal regne din pensjon. Før var det slik at man kun brukte dine 20 beste inntektsår slik at år med dårlig inntekt ble holdt utenfor når pensjonen din skulle beregnes.

Indeksering

Indeksering vil si at pensjonen din reguleres etter gjennomsnitt av pris- og lønnsvekst.

PENSJONSFORLIKET

29. februar ble alle partiene på Stortinget, med unntak av Rødt og Fremskrittspartiet enige om et pensjonsforlik. Før vi går inn på detaljene for endringene er det litt greit å se på hva status er i dag. Når kvinner er 67 år er ca. 33 % uføre, 45 % har gått av med tidligpensjon og kun 22 % er i arbeid når de fyller 67 år. Med dette som bakgrunnstall skal vi nå se på endringsforslagene til regjeringen.

Regjeringen foreslår fire endringer i pensjonssystemet. Øke pensjonsalderen, skjerme uføre for deler av virkningen av levealdersjusteringen, regulering av garantipensjon etter lønnsvekst og en sliterordning.

Økt pensjonsalder

Avtalepartene på Stortinget er altså enige i å øke pensjonsalderen. Som dere husker så straffer det seg økonomisk å gå av tidlig med pensjon. Til tross for dette så «velger» fortsatt mange å gjøre det. Dette kan det være ulike årsaker til, men noe av grunnen er det naturlig å tenke seg handler om at kroppen sier i fra om at man er for sliten og lei til å stå lengre i arbeid.

Det økonomiske incentivet som skulle presse flere til å stå lengre i jobb har ikke fungert godt nok, altså at folk fortsatt går av tidligere med pensjon enn ordinær pensjonsalder. Derfor velger avtalepartene nå å nekte folk tidlig avgang. Nå skal pensjonsalderen økes med ca. 1 år hvert tiende år både øvre (67) og nedre (62) pensjonsalder. Fagbevegelsen har brukt flere tariffoppgjør, og frasagt seg lønnsvekst for å redusere pensjonsalderen. Det som pågår nå, er nyere tids største pensjonsran og et lønnstyveri. En direkte konsekvens de økte aldersgrensene er, ifølge regjeringen, at antall uføre øker. Ifølge regjeringen blir det 75.000 uføre i 2060 og 118.000 flere i 2080 som konsekvens av økt pensjonsalder. Dette er fattigdomsproduksjon i praksis

Skjerming av uføre

Målet med pensjonsreformen var at man skulle jobbe lengre for å kompensere for økt levealder. Noe av utfordringen er at ikke alle kan jobbe lengre. Uføre er en slik gruppe. Derfor skulle man kanskje tro at de skulle skjermes for konsekvensene av levealdersjusteringen. Men det gjør de altså ikke. En veldig stor andel av yrkesaktive avslutter yrkeskarrieren som ufør.

Avtalepartene er blitt enige om at uføre ikke skal skjermes fullt ut for konsekvensene av levealdersjusteringen, men kun 2/3 deler. I tillegg stanser opptjeningen av pensjon når du fyller 65 år, en aldersgrense som ikke vokser i takt med økt pensjonsalder, men stanser. Dette er ulogisk og usosialt.

Garantipensjon

I pensjonssystemet i dag har vi en minstepensjon som er det minste pensjonsnivå som en kan motta. Fra 2031 er minstepensjon erstattet med garantipensjon som ble innført med pensjonsreformen. Garantipensjon er en egen måte å beregne ditt individuelle pensjonsminimumsnivå. Det er helt umulig å skulle beregne dette i dag, og det er et demokratisk problem at det er gjort så utilgjengelig og uforståelig at til og med avtalepartene ikke forstår hva de selv har vedtatt.

Garantipensjonen ligger 30.000 kroner under dagens minstepensjon som i dag ligger under EUs fattigdomsgrense. Veldig få mennesker vil ligge akkurat på garantipensjon. Men det regjeringsoppnevnte utvalget som evaluerte pensjonsreformen har beregnet at 25 % av arbeidsføre og 35 % av uføre vil få en lavere pensjon enn dagens minstepensjon.

Sliterordning

Tilslutt har avtalepartene vedtatt en sliterordning etter modell fra privat sektor. Denne skal, ifølge LO, erstatte ordningen i privat sektor, som vil si at organiserte arbeidstakere egentlig ikke vil få noen goder av sliterordningen som er bestemt. Ordningen skal gi 30.000 kroner til de såkalte sliterne, de som går av før normert pensjonsalder (framtidig pensjonsalder).

Beløpet er likt som i privat sektor i dag, men fortsatt benytter svært få seg av det. Det er rett og slett for lavt til at folk som kanskje bør og selv ønsker å gå av, benytter seg av det. En forutsetning for å få tillegget er at man må nå ny nedre pensjonsalder. Som nevnt tidligere vil flere bli uføre på grunn av den økte pensjonsalderen og vil dermed ikke kvalifisere til å få det nye slitertillegget. Hvem mener egentlig politikerne er framtidens slitere? Ordningen gir småpenger til de som holder tritt med økt nedre pensjonsalder, de virkelige sliterne vil bli ufør og får dermed ikke nytte godt av ordningen.

AVSLUTNING OG OPPSUMMERING

Om man mener at pensjonssystemet skal være et kollektivt sikkerhetsnett som skal sikre folk en anstendig inntekt den dagen de ikke kan forsørge seg selv gjennom lønnsarbeid, må man innse at pensjonssystemet må reformeres fullstendig på nytt. Grunnprinsippene i pensjonsreformen er usosiale og øker forskjellene mellom folk, yrkesgrupper og klasser. Det legges opp til at man hvert tiende år skal småflikke på et system som i sin natur er så til de grader urettferdig.

Brede forlik med høyresiden som velsignes av NHO sikrer oss ikke et godt og solidarisk pensjonssystem. Dette er klassepolitikk og vi sitter ikke i samme båt som landets rikeste og mest privilegerte. Grasrota i fagbevegelsen er forbannet. Skal vi endre systemet må opprøret komme.

Erik J. Jørgensen, Trondheim

Kontaktinformasjon:

post@erikjoer.no

[Http://erikjoer.no](http://erikjoer.no)